

ΠΑΛΑΙΟΙ ΚΑΙ ΝΕΟΙ ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ: ΜΙΑ ΗΜΕΡΙΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ, ΜΙΑ ΣΚΕΨΗ ΓΙΑ ΤΟ ΖΕΥΓΟΣ ΜΑΛΙΚΟΥΤΗ - DRACHMAN

Ομιλία της Προέδρου της Γλωσσολογικής Εταιρείας Κύπρου,
κας Μαριλένας Καρουλαίμου

Η Γλωσσολογική Εταιρεία Κύπρου, ακολουθώντας μια πρακτική που καθιέρωσε εδώ και μερικά χρόνια, γιόρτασε στις 26 Σεπτεμβρίου 2015 την Ευρωπαϊκή Ημέρα Γλωσσών διοργανώνοντας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου μία ημερίδα με τίτλο «Παλαιοί και Νέοι Ερευνητές». Ο στόχος της ημερίδας ήταν διττός: αφενός να προβάλει τη συμβολή των γλωσσολογικών σπουδών στη μελέτη των γλωσσών και στην κατανόηση των γλωσσικών φαινομένων, αφετέρου να συμβάλει στην προώθηση της πολυγλωσσίας και στην αποδοχή της γλωσσικής ποικιλότητας στην Κύπρο. Παράλληλα, η Εταιρεία φιλοδοξούσε να φέρει κοντά μεγαλύτερους και νεότερους ερευνητές σε μια συνάντηση όπου όλοι θα μπορούσαν να εκφράσουν τους προβληματισμούς τους, να συζητήσουν και ίσως να εμπνευστούν από παλιές και νέες ιδέες, μεθόδους και έρευνες.

Ο τρόπος αυτός διοργάνωσης της ημερίδας ταίριαζε απόλυτα στις προσωπικότητες των ανθρώπων που τιμούσαμε με αυτή την ευκαιρία, δυο ανθρώπων που υπηρέτησαν με συνέπεια τη Γλωσσολογία για περισσότερο από πενήντα χρόνια, υπήρξαν δάσκαλοι για δεκάδες γλωσσολόγους της δικής μας γενιάς και έφυγαν όπως έζησαν, μαζί: ο Gaberell στις 10 Σεπτεμβρίου του 2014 και η Αγγελική λίγους μήνες αργότερα, στις 2 Μαΐου του 2015.

Ο Gaberell Drachman και η Αγγελική Μαλικούτη-Drachman ήταν ένα υποδειγματικό ζευγάρι γλωσσολόγων, ερευνητών και δασκάλων που παρόμοιό τους βρίσκεις ίσως ένα σε κάθε χώρα: τον André και τη Jeanne Martinet στη Γαλλία, τον Robert Phillipson και τη Tove Skutnab Kangas στη Σουηδία, τον Joshua και την Gella Fishman στην Αμερική. Ζευγάρια που τους ενώνει το πάθος τους για τη Γλωσσολογία και η αγάπη τους για τη γλώσσα. Από την εποχή της πρώτης τους γνωριμίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών στις αρχές της δεκαετίας του 60, ο Gaberell, νεαρός τότε επισκέπτης καθηγητής στο Τμήμα Αγγλικής Φιλολογίας, και η Αγγελική, βοηθός του καθηγητή Γεώργιου Κουρμούλη, κατόχου της έδρας Γλωσσολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή, δεν χώρισαν σχεδόν ποτέ μέχρι το θάνατό τους.

Οι πρώτες δημοσιεύσεις τους είναι κοινές: πρόκειται για την επιμέλεια των Working Papers του Πανεπιστημίου του Οχάιο όπου βρίσκονταν ακόμη στις αρχές της δεκαετίας

του 1970 και όπου ο Gaberell είχε ολοκληρώσει το 1969 τη διδακτορική του διατριβή με θέμα τη φωνολογία της αμερινδικής γλώσσας τουάνα· η Αγγελική ολοκλήρωσε τη διδακτορική της διατριβή ένα χρόνο αργότερα, υποστηρίζοντας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών τη *Μετασχηματιστική μορφολογία του νεοελληνικού ονόματος*. Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 αρχίζουν να δημοσιεύουν από κοινού άρθρα για τον τονισμό στα ελληνικά (1975–76) και για τους φωνολογικούς κανόνες στις βόρειες διαλέκτους της ελληνικής (1977), δείχνοντας έτσι ένα πρώιμο ενδιαφέρον για τις νεοελληνικές διαλέκτους, στη μελέτη των οποίων, η Αγγελική θα επικεντρωθεί τα τελευταία χρόνια της ζωής της. Η τελευταία κοινή τους δημοσίευση έγινε το 2007 στα *Πρακτικά* της ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης που έγινε τον Μάιο του 2006 στη Θεσσαλονίκη για να τιμηθεί ένας άλλος σημαντικός γλωσσολόγος που έφυγε νωρίς, ο Αναστάσιος-Φοίβος Χριστίδης.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, βρίσκονται στο Πανεπιστήμιο του Σάλτσμπουργκ, όπου ο Gaberell θα εκλεγεί Καθηγητής και όπου θα αποφασίσουν να μείνουν μόνιμα, μοιράζοντας τον χρόνο τους ανάμεσα στην αγαπημένη Αθήνα και το όμορφο Σάλτσμπουργκ όπου θα φτιάξουν μια νέα φωλιά και μια καινούργια γλωσσολογική οικογένεια. Οι συναντήσεις που οργάνωνε ο Gaberell στη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών στο Σάλτσμπουργκ, έγιναν ξακουστές αφού συγκέντρωναν τα πιο μεγάλα ονόματα στο πεδίο της Θεωρητικής Γλωσσολογίας. Γύρω από το ζεύγος, άρχισαν σιγά-σιγά να συγκεντρώνονται νέοι φοιτητές που έρχονταν από την Ελλάδα για να γνωρίσουν αυτόν τον κύριο με την αγγλική προφορά που μιλούσε άπταιστα ελληνικά και γνώριζε τη δομή της ελληνικής γλώσσας καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο. Δεκάδες Έλληνες γλωσσολόγοι υπήρξαν μαθητές είτε του Gaberell είτε της Αγγελικής. Και παρά το ότι, λόγω της βαθιάς επιστημονικής τους κατάρτισης, της αυστηρότητας και της εξαντλητικής διερεύνησης που ήθελαν να τηρεί κανείς στην ανάλυση των γλωσσικών δεδομένων, η μαθητεία κοντά τους δεν ήταν εύκολη υπόθεση, οι μαθητές τους εξακολούθησαν να επιστρέφουν συστηματικά σε αυτούς, ακόμη και όταν είχαν ολοκληρώσει τις σπουδές τους και είχαν γίνει με τη σειρά τους πανεπιστημιακοί δάσκαλοι ή ερευνητές.

Όσοι βρέθηκαν στο Σάλτσμπουργκ στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980, εύκολα καταλαβαίνουν το γιατί: το γόνιμο επιστημονικό πνεύμα, οι ουσιαστικές συζητήσεις, η ακούραστη αμφισβήτηση των τετριμμένων, οι ανοιχτές προοπτικές, η αναζήτηση νέων προκλήσεων ήταν μέρος της καθημερινής τους ζωής. Ισχυρές προσωπικότητες και οι δύο, δεν ήταν σπάνιο να διαφωνήσουν, ακόμη και ενώπιον όλων, για θέματα Γλωσσολογίας. Γράφει η παλιά φοιτήτρια και μετέπειτα φίλη του ζεύγους, Ελένη Ευθυμίου, σε μια πρόσφατή μας επικοινωνία: «Στους ανθρώπους που τους έζησαν από κοντά, έχουν αφήσει πάμπολλες αναμνήσεις από μεταξύ τους επιστημονικές διαφωνίες —τις μόνες άλλωστε που βίωναν ως ζευγάρι— να ξεπηδούν αναπάντεχα όσο

καθόμασταν συντροφιά σε ένα τραπέζι φαγητού ή στη διάρκεια μιας φιλικής κουβέντας, όπου η μάχη ανάμεσα στις δύο τους εξαιρετικά ισχυρές προσωπικότητες πάντα τελείωνε με τη μετάθεση της κουβέντας από τη μεριά του Gaberell σε άλλη, καταλληλότερη, στιγμή. Σε τέτοιες στιγμές, εκείνος χρησιμοποιούσε το αστεϊρευτο χιούμορ του, ντυμένο με φράσεις από τα ελληνικά που τις πρόφερε με τη χαρακτηριστική βρετανική του προφορά, όπως το συνηθισμένο του «Έλα τώρα, άσε αυτή την κουβέντα. Θα κρυώσει η σούπα» για να αναρωτηθεί αμέσως μετά: «Έχουμε σούπα σήμερα;» «Έτσι δε λένε; Θα κρυώσει η σούπα.»

Ο Gaberell Drachman ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τη Γενετική Θεωρία για να περιγράψει την ελληνική γλώσσα, και είναι σίγουρο ότι αυτή του η επιλογή άσκησε ισχυρή επίδραση και στις επιστημολογικές επιλογές της Αγγελικής. Όπως συμβαίνει όμως καμιά φορά, η μαθήτριά τελικά ξεπέρασε το δάσκαλο: αν και είχαν ειδικευτεί αυτός στη Φωνολογία και εκείνη στη Μορφολογία (η διατριβή του ήταν για τη φωνολογία της τουάνα, η δική της για τη μορφολογία της ελληνικής), είναι την Αγγελική που όλοι θεωρούσαμε πάντοτε ως την κατεξοχήν ειδική σε θέματα περιγραφής της φωνολογίας της ελληνικής.

Στην πραγματικότητα υπήρξαν και οι δύο πρωτοπόροι στον τομέα της Γενετικής και Μετασχηματιστικής Θεωρίας, την οποία εισήγαγαν στον ελληνόφωνο ερευνητικό χώρο γύρω στις αρχές της δεκαετίας του 1970, εφαρμόζοντάς τη με επιτυχία στη μελέτη της ελληνικής γλώσσας, αρχαίας και νέας. Ιδιαίτερα διεισδυτικοί στις προσεγγίσεις τους, δεν έπαψαν να εφαρμόζουν τις αρχές της Θεωρητικής Γλωσσολογίας στη διδασκαλία και την έρευνα, ανανεώνοντας τον θεωρητικό προβληματισμό και τις αναλυτικές προσεγγίσεις τους και επανερχόμενοι πολλές φορές σε παλαιότερες αναλύσεις για να βελτιώσουν και να εξαντλήσουν όλες τις πτυχές ενός θέματος στη βάση νέων δεδομένων και με γνώμονα νέα θεωρητικά πλαίσια. Από τις θεωρητικές τους αναζητήσεις, δεν απέκλειαν καμιά όψη της ελληνικής: συντακτικά, μορφολογικά ή φωνολογικά φαινόμενα, παιδική γλώσσα, ρυθμός, μυστικές γλώσσες, υποκοριστικά των κύριων ονομάτων κτλ., όλα ήταν επιστημονικά εξίσου σημαντικά. Εκτιμώντας το σύνολο έργο και την προσφορά του Gaberell, η, επίσης μαθήτριά του, Δήμητρα Θεοφανοπούλου-Κοντού, γράφει: «Οι συντακτικές του μελέτες, παλαιότερες και νεότερες στο πλαίσιο της γενετικής θεωρίας, χαρακτηρίζονται από υψηλό δείκτη πρωτοτυπίας στην επιλογή του θέματος και στην αντιμετώπισή του, ενώ για ορισμένες περιπτώσεις ο προτεινόμενος τρόπος ανάλυσης είναι πιο «προχωρημένος» από αυτόν της αντίστοιχης φάσης της θεωρίας, με τον αναπτυσσόμενο προβληματισμό να ξεπερνά κατά πολύ τα όρια της εποχής του.»

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Αγγελική και ο Gaberell είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν καλύτερα την Κύπρο, πρώτα ως μέλη επιτροπών για την εκλογή και την ανέλιξη νεότερών τους συναδέλφων στο Πανεπιστήμιο Κύπρου και αργότερα ως επισκέπτες

καθηγητές. Την περίοδο αυτή γεννιέται και το ενδιαφέρον τους για την κυπριακή διάλεκτο, η μελέτη της οποίας μπορεί να υπαχθεί στο ευρύτερο θεωρητικό τους ενδιαφέρον για τις ελληνικές διαλέκτους την οποία εντοπίζει κανείς σε ορισμένα από τα πρώτα τους κείμενα. Την Αγγελική πιο συγκεκριμένα, η ανανέωση της επαφής της με την κυπριακή διάλεκτο, θα τη βοηθήσει να στραφεί πιο συστηματικά στην έρευνα των διαλέκτων της ελληνικής. Προϊόν της ώριμης ερευνητικής της περιόδου, οι αναλύσεις της της κυπριακής σχετικά με τον συλλαβισμό, τα διπλά σύμφωνα, φαινόμενα τονισμού κ.ά., ενέπνευσαν πολλούς από τους νεότερους ερευνητές και παραμένουν καίριες μέχρι σήμερα.

Ως παλαιοί ερευνητές υπήρξαν πάντα πρότυπα πνευματικής και επιστημονικής εγκυρότητας. Όσοι από εμάς τους γνωρίσαμε από κοντά, θα θυμόμαστε πάντοτε την ευγένεια με την οποία προσέγγιζαν τους ανθρώπους, τη σταθερή επιθυμία τους να αφουγκραστούν και να κατανοήσουν τους προβληματισμούς και τις επιστημονικές ανησυχίες των νεότερων καθώς και την προθυμία τους να βοηθήσουν τόσο ερευνητικά όσο και ανθρώπινα, ιδιαίτερα τους νέους ερευνητές και τις νέες ερευνήτριες. Η ανθρώπινη διάσταση ήταν πάντα παρούσα: η χαρακτηριστική κουβέντα του Gaberell όταν ήθελε να σε πείσει να συμμετάσχει σε μια στρογγυλή τράπεζα, σε ένα συνέδριο, ή σε ένα δείπνο όπου σίγουρα η κουβέντα θα το 'φερνε σε θέματα γλωσσολογικά που τον απασχολούσαν ήταν πάντα: «Come on! It will be fun!»

Η Αγγελική και ο Gaberell υπηρέτησαν ακούραστα την επιστήμη τους μέχρι τέλους: ο Gaberell έφυγε λίγες ώρες αφού είχε ολοκληρώσει την ομιλία που επρόκειτο να κάνει ως προσκεκλημένος ομιλητής στο *6ο Διεθνές Συνέδριο για τις Νεοελληνικές Διαλέκτους και τη Μορφολογική Θεωρία* —στο οποίο δεν πήγε ποτέ. Η Αγγελική έφυγε ενώ ετοίμαζε ένα καινούργιο μεγάλο κείμενο, ένα βιβλίο ίσως, στο οποίο ήθελε να αναπτύξει τις θεωρητικές της απόψεις για τη φωνολογία της ελληνικής. Καθ' ομολογία και πάλι της φίλης Ελένης Ευθυμίου, στο ασθενοφόρο που τη μετέφερε στο νοσοκομείο λίγο πριν αφήσει την τελευταία της πνοή, την κοίταξε πολύ σοβαρά και τη ρώτησε «Εσύ πώς το λες, 'το παραέκανα' ή 'το παράκανα';»

Μαριλένα Καρυσολαίμου
Πρόεδρος Γλωσσολογικής Εταιρείας Κύπρου 2013–2017
Λευκωσία, 18 Ιανουαρίου 2018